

Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri, IŞİD ve Ötesi

HATİCE KARAHAN

- Türkiye-İrak ekonomik ilişkilerinin bileşenleri nelerdir?
- IŞİD olayları Türkiye'nin Irak pazarını nasıl etkiledi?
- Gelişmelerin Türkiye ekonomisi üzerindeki potansiyel etkileri nelerdir?

GİRİŞ

Bilindiği gibi Türkiye ekonomisi, 2014 yılının ilk çeyreğinde dış talep yönünde dengelenme sergileyerek net ihracatın motor güç olduğu bir büyüme gerçekleştirdi. Zira söz konusu dönemde kaydedilen yıllık bazda yüzde 4,3 oranındaki GSYH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) artışının 2,7 puanı net ihracat kaleminden geldi. Öncü göstergeler, ulusal ekonominin, yılın 2. çeyreğinde de dış ticaret desteğiyle büyümeye devam ettiğini gösteriyor. Nitekim veriler, ihracatın artışını sürdürürken ithalatın ise keskin bir düşüş kaydettiğini açıkça ortaya koyuyor. Bu ise net ihracatın, GSYH büyümesini yukarı, cari açığı ise aşağı yönlü etkilediği bir tablo çiziyor. Bir başka deyişle, Türkiye ekonomisi 2014 yılında makul bir oranda büyürken, cari açık artmıyor, aksine azalıyor.

Rakamlar incelendiğinde, bu gelişmede öne çıkan başlıca aktörün ise ihracat olduğu görülüyor. Bu dönemde Türkiye'nin ihracat performansına enerji veren ana bileşen ise, AB bölgesindeki toparlanma ve bunun ithalata yansımaları oldu. Yılın ilk yarısında Türkiye'nin mal ihracatı yüzde 6,7 artarken, bunun 6 puanı AB pazarından geldi (Şekil 1). Ortadoğu paza-

rı bu hızın 2,1 puanını açıklarken, oran, BDT, Asya, Afrika ve Amerika bölgelerindeki kısmi daralmalarla ise bir miktar aşağı çekildi. Bu veriler, ulusal ihracatın gelişiminde, motor güç olan AB pazarının yanı sıra, Ortadoğu'dan gelen katkının da, halen kayda değer bir düzeyde olduğuna işaret ediyor.

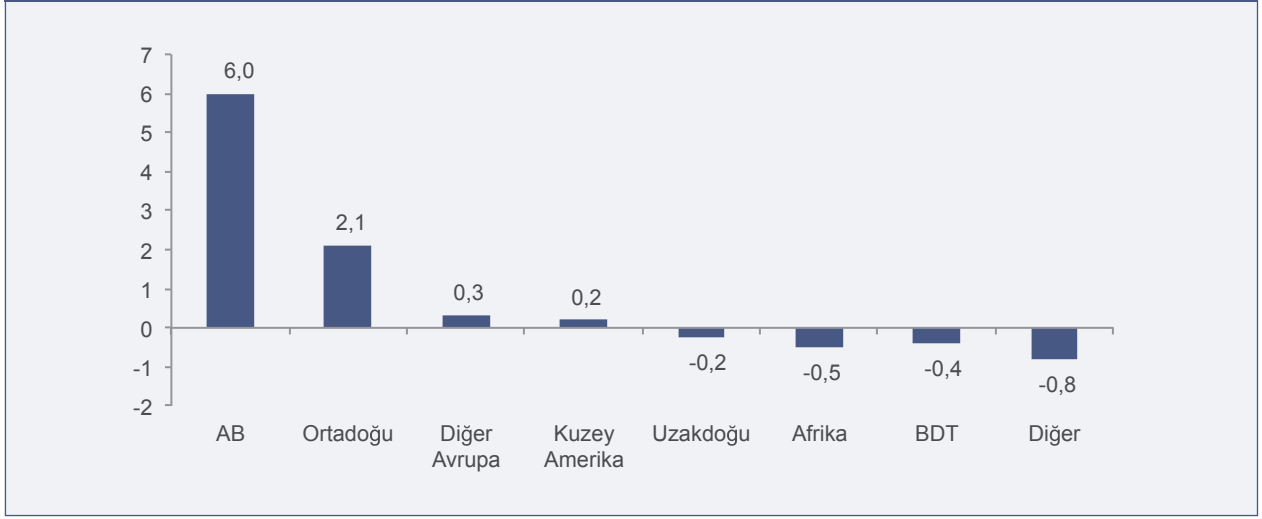
Öte yandan, Türkiye'nin Ortadoğu pazarındaki en önemli ticaret ortağı olan Irak'ta son dönemde yaşanan gelişmeler, bölgesel siyasi dengeleri sarsmakla beraber, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri de zedeler nitelikte cereyan ediyor. Nitekim Haziran ayında patlak veren IŞİD olayları nedeniyle, Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat söz konusu dönemde yıllık %21 oranında geriledi¹. Dolayısıyla Haziran verileri, Türkiye açısından oldukça önemli bir pazar ve yatırım bölgesi olan Irak'taki karmaşanın, uzun süreli devamı halinde ekonomik anlamda da sıkıntılar yaratacağına işaret ediyor. Bu bağlamda, bu perspektif çalışması, Türkiye ve Irak arasındaki ekonomik ilişkiler çerçevesinde, IŞİD olaylarının mevcut ve potansiyel etkilerini tartışmaktadır.

1. TİM verileri bazında altın hariç mal ihracatı

Hatice KARAHAN

1999 yılında Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. 2001 yılında Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nden yüksek lisans derecesi alarak doktora çalışmalarını yapmak üzere ABD'ye gitti. 2006 yılında Ekonomi doktorasını tamamladığı Syracuse University'de çeşitli ekonomi dersleri vermenin yanı sıra, Center for Policy Research bünyesinde araştırmacı olarak çalıştı. 2010-2012 yılları arasında MÜSİAD'da Genel Sekreter Yardımcısı ve Ekonomi Danışmanı olarak görev yaptı. Türkiye Ekonomisi, kalkınma, enerji, Ar-Ge ve istihdam alanlarında birçok ulusal ve uluslararası yayın yapan Karahan, 2012'den bu yana çalışmalarını TÜBİTAK'ta sürdürmektedir. Halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde ders vermekte olan Karahan, ayrıca Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Ekonomi Danışmanı olarak da görev yapmaktadır.

ŞEKİL 1. ÜLKE GRUPLARININ TÜRKİYE MAL İHRACATI* GELİŞİM HIZINA KATKISI (YÜZDE PUAN, YILLIK, OCAK-HAZİRAN 2014)

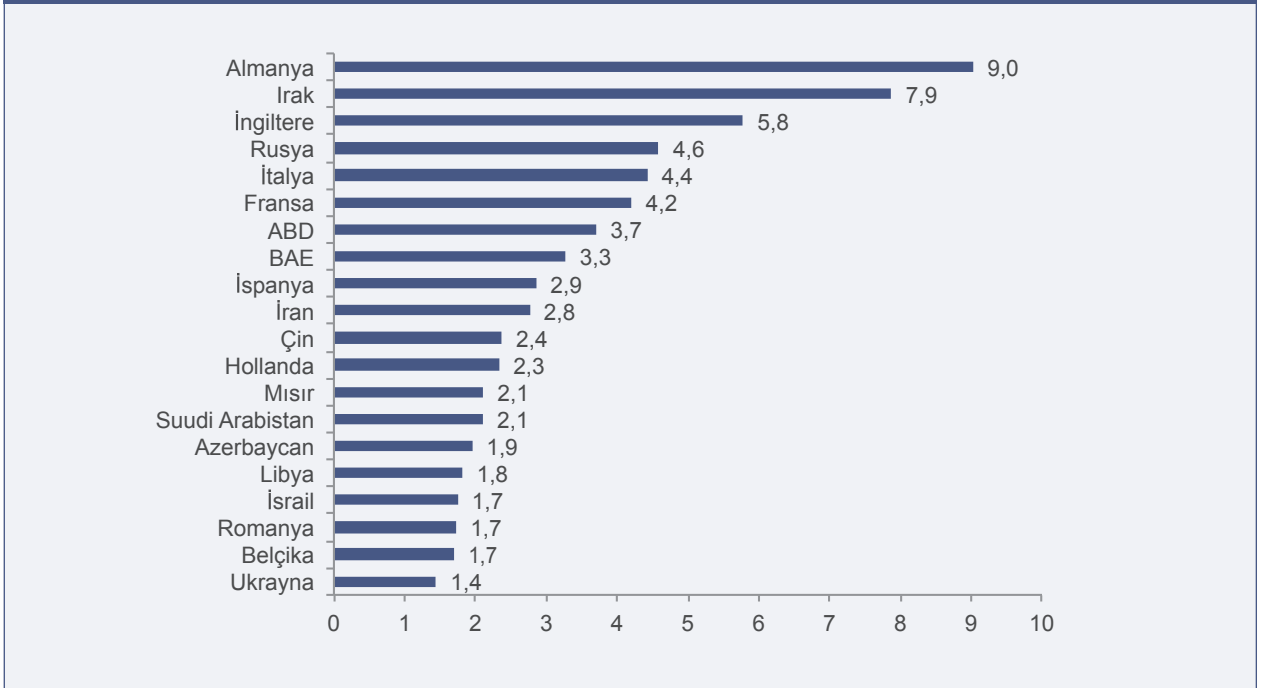
Kaynak: TİM, Yazarın Hesaplamaları
* Altın ihracatı hariç

TÜRKİYE-IRAK TİCARİ İLİŞKİLERİNİN YAPISI

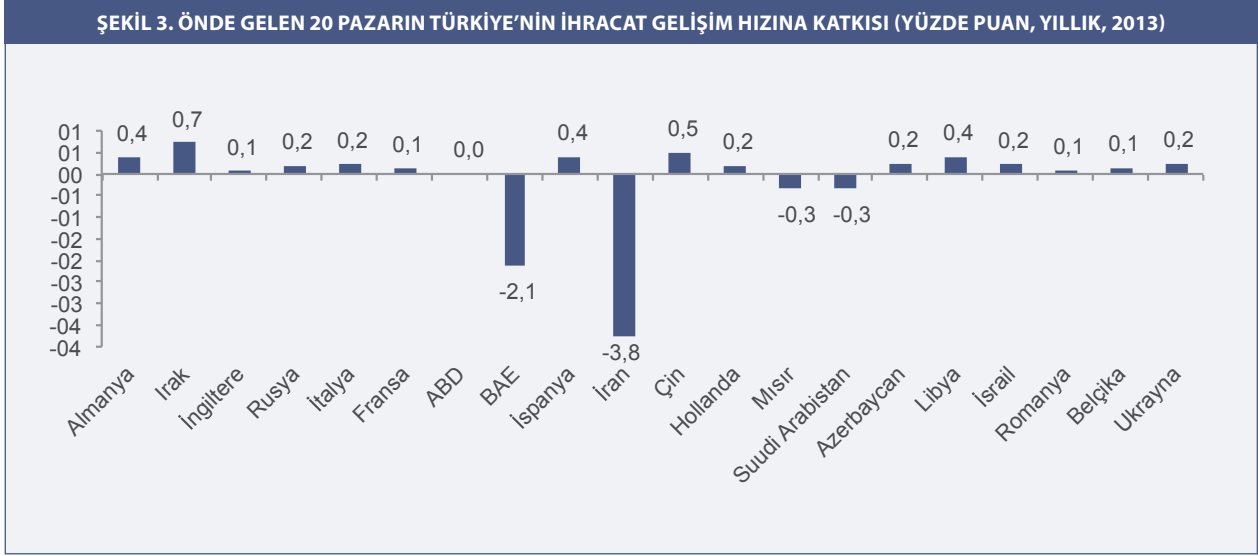
Türkiye'nin ihracatında Almanya'dan sonra en büyük ikinci pazar konumunda olan Irak, 2013 yılında pazarın yüzde 7,9 oranında önemli bir dilimine sahip oldu (Şekil 2). Irak'a yapılan ihracat son yıllarda ol-

dukça güçlü çift haneli rakamlarla büyürken, 2013 yılında ise yüzde 10 bandına inerek ivme kaybetmiş olmasına rağmen, bu dönemin de ihracat lokomotifini olmayı sürdürdü. Nitekim ihracat yapılan önde gelen ülkelere dair veriler analiz edildiğinde, 2013'te ulusal

ŞEKİL 2. TÜRKİYE İHRACATINDA ÖNDE GELEN 20 ÜLKENİN PAYI (YÜZDE, 2013)

Kaynak: TÜİK

Kaynak: TÜİK, Yazarın Hesaplamaları

İhracat gelişim hızına en büyük desteğin 0,7 yüzde puanla Irak'tan geldiği görülüyor (Şekil 3). Kısaca ifade etmek gerekirse, Irak pazarı, gerek toplamdaki payı, gerekse gelişim hızı açısından, Türkiye ihracatının son yıllardaki temel itici güçlerinden olma özelliği taşıyor.

Bununla birlikte, Irak'ın, Türkiye'den birçok sektörün ihracat yaptığı bir nokta olduğunun da altını çizmek gerekiyor. Pazar, demir-çelikten elektroniğe, makineden plastiğe, mobilyadan süt ürünlerine kadar uzanan geniş bir yelpazede, Türk ürünlerine ciddi bir talep gösteriyor. Buna paralel olarak, 2013 yılında

Irak'a yapılan ihracatın %70'e yakınına 13 fasıl oluşturdu (Şekil 4). Bu gerçek, daha az sayıda sektörün yoğunlaştığı diğer büyük pazarlarla kıyaslandığında, Irak'a yapılan ihracatın çok ürünlü farklı bir yapı sergilediği tespit ediliyor. Bu noktada, Irak'a yapılan ihracatın daralmasından, Türkiye'nin toplam ihracat gelişiminin yanı sıra, çok sayıda sektörün de olumsuz etkilenme potansiyeline sahip olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Dolayısıyla ihracat kanadı, Haziran ayında yaşanan gelişmelerin uzun süreli olmasından, geniş çapta haklı bir endişe duyuyor.

Kaynak: TradingEconomics, Yazarın Hesaplamaları

İŞİD OLAYLARININ İRAK PAZARINA YANSIMALARI

Haziran ayında yaşanan İŞİD kaynaklı düşüşün arka planı incelendiğinde ise, iki temel neden göze çarpıyor. Bunlardan ilki, bölgede yaşanan kaos nedeniyle oluşan belirsizlik ortamında, talebin aşağı yönlü hareket etmesi olarak ifade edilebilir. Savaş atmosferinde talebin düşüş sergilemesi, daha önce birçok örnekte görülmüş beklenen bir gelişme olarak kabul edilebilir. Hatta böylesine bir eğilimin, bir süre sonra yeniden tersine dönmeye başlayabileceği de düşünülebilir. Nitekim Suriye ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin seyrinin de, son yıllarda bu şekilde geliştiği ifade edilebilir. Zira ülkede 2011 yılında alevlenen olaylar nedeniyle Türkiye'den yapılan ithalat ani bir gerileme göstermekle beraber, sonrasında kademeli olarak artmaya ve gözle görülür biçimde canlanmaya başladı. Buna paralel olarak, Irak pazarında tüketilen birçok Türk ürününün muadili bulunmadığı da göz önüne alındığında, söz konusu talebin belli bir süre sonra yeniden toparlanabileceği bekleniyor.

Bununla birlikte, Haziran ayındaki daralmada, gelişmelerin geleceğe yönelik seyrini de belirleyecek olan daha güçlü bir nedenin, İŞİD'in mevcut ticaret yollarını kapatması olduğu anlaşılıyor. Türkiye'den bölgeye yapılan ihracat, genel itibarıyla Kuzey Irak bölgesinde önemli bir talebe karşılık vermekle beraber, ağırlıklı olarak Merkez ve Güney Bölgelerine iletiliyor. Bu noktada, Irak'a sevk edilen malların önemli bir kısmının varış noktasının Bağdat bölgesi olduğunu belirtmek gerekir. Bağdat'a inen Musul yolu ise, Haziran ayında örgüt tarafından bloke edildi. Dolayısıyla, Türkiye'nin Bağdat'a ihracatta kullandığı ana yol olan Musul güzergâhı, kullanılamaz bir duruma geldi. Alternatif bir yol olan Süleymaniye-Bağdat hattı ise gerek maliyet gerekse güvenlik anlamında, ihracatçı ve taşımacı firmalar açısından elverişli gözüküyor.

Öte yandan, bölgede Bağdat'a ulaşımın bu şekilde engellenmesiyle birlikte, Türkiye'den gönderilen mallar, geçici bir çözüm olarak, Kuzey Irak'ta bulunan depolara yığıldı. Bununla birlikte, Zaho, Duhok ve Erbil'de yer alan söz konusu bu depoların kapasiteleri-

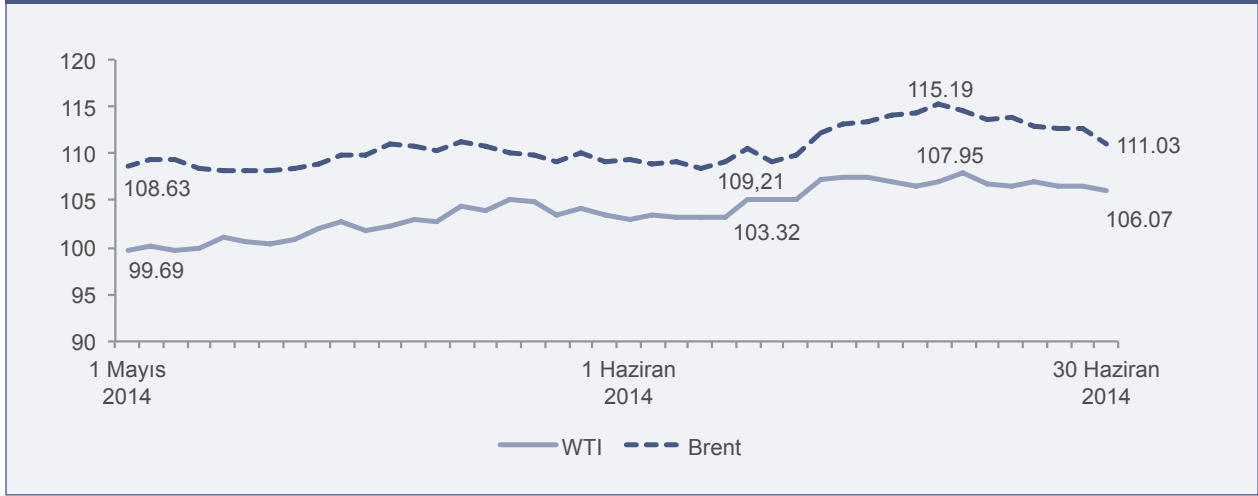
nin de doyum noktasına ulaştığı bildiriliyor. Nitekim son verilere göre, Türkiye Irak'a ihracat kapsamında, karayolu ile yılda 700.000 civarında sefer düzenliyor. Bu ise, günde yaklaşık olarak 2.000 sefer anlamına geliyor. Böylesine bir ticaret hacmini ise, bölgedeki depoların kaldırabilmesi beklenemez. Ayrıca bu noktada, ürünleri TIR'larda bekletilen ve depolara aktarılmayan çok sayıda ihracatçının da, durumdan mustarip olduğunu eklemek gerekiyor.

Bu minvalde, Irak pazarına yapılan ihracatın düşüşünü durdurmak ve yeniden canlanmasını sağlamak için ufukta görünen yegâne etkili çözüm, ülkenin Orta ve Güney bölgelerine giden yolların açılması olarak gözüküyor. Söz konusu güzergâhların uzun süre açılmaması halinde ise, Türkiye'nin ülkenin bu bölümlerine yaptığı ihracat ciddi bir şekilde sarsılabilir. Bu durumun taşıdığı risk nedeniyle, alternatif yol arayışları şimdiden gündeme alındı. Bunların başında ise, İran üzerinden Güney Irak'a ulaşma ihtimali geliyor. Bölgeye İran üzerinden yapılacak taşımacılık, çaresiz kalındığı takdirde devreye girebilir fakat bunun da maliyet artırıcı bir yönü olduğunu unutmamak gerekiyor. Bu bağlamda, İran merkezli taşımacılık şirketleriyle yapılacak anlaşmalar da önem taşıyor. Buna ek olarak, Irak'ta Bağdat ve Güney bölgelere erişimi sağlayan ulaşımın kesilmiş olmasının, Türkiye'nin bu yolu kullanarak ulaştığı diğer ülkelere yapılan ihracatı da olumsuz etkileme potansiyeli mevcut. İşte bu nedenle, alternatif hat arayışlarının ciddi bir önem taşıyor olduğunu vurgulamak gerekiyor.

İRAK BAĞLAMINDA DİĞER EKONOMİK ETKİLEŞİMLER

İŞİD olaylarının, Türkiye'nin cari açığındaki mevcut düşüş ivmesini, bölgeye yapılan ihracatı yavaşlatarak azaltma potansiyelinin yanı sıra, ithalat kanadından da etkileme ihtimali bulunuyor. Buradaki başlıca faktörün ise, petrol olduğu söylenebilir. Nitekim bilindiği gibi, Irak OPEC kapsamında en büyük 2. petrol üreticisi ülke konumunu elinde tutuyor. Bu ise ülkenin, dünya petrol piyasalarındaki fiyatları etkilemek açısından önemli bir güce sahip olduğu anlamına geliyor.

ŞEKİL 5. HAM PETROL SPOT FİYATLARI (DOLAR, VARİL BAŞI)

Kaynak: U.S. Energy Information Administration

Dolayısıyla, Irak'ın petrol arzında bir sıkıntı yaşamaması, petrol fiyatlarının tırmanmasını önemli ölçüde tetikleyecektir. Bu gerçek, esas itibariyle, IŞİD'in Musul'u işgal etmesinin hemen akabinde geçici bir süreliğine yaşandı. Bu bağlamda, olayların cereyan etmesinden hemen önceki günlerde spot piyasada Batı Texas petrolü WTI varil başı 103, Brent petrol ise 109 dolar bandındayken, Musul gelişmeleriyle birlikte fiyatlar hızla yukarı tırmanarak sırasıyla 107, 95 ve 115,19 düzeylerine ulaştı (Şekil 5).

Sonrasında ise, gerek olayların Irak'ın önemli bir petrol üretim merkezi olan Güney bölgesine sıçramaması, gerekse ülkedeki petrol arzı konusunda herhangi bir sıkıntı olmadığının bildirilmesinin etkisiyle, piyasalar bir nebze nefes aldı. Böylelikle inişe geçen WTI ve Brent ham petrol fiyatları, Haziran sonunda sırasıyla 106,07 ve 111,03 seviyelerine geriledi. Söz konusu düşüş eğilimi, Temmuz rakamlarında da göze çarpıyor. Nitekim Temmuz ayının ilk haftasında WTI petrolün fiyatı 104 dolar, Brent petrolün fiyatı ise 110 dolar bandına geriledi².

Bununla birlikte, olayların ne kadar süreceği ve hangi bölgelere sirayet edeceği konusu belirsizliğini koruyor. IŞİD'in özellikle ülkenin Güney bölümünde de harekete geçme ihtimali, petrole ilişkin kaygıları ol-

dukça canlı tutuyor. İşte bu nedenle, ülkedeki kaosun yayılmaya devam etmesinin, mevcut durumda düşüş trendini benimseyen petrol fiyatlarını yakın gelecekte tetikleme ve gerek Türkiye gerekse diğer petrol ithalatçısı ülkeleri negatif yönde etkileme potansiyeline sahip olduğu ifade edilebilir. Bunun ise, Türkiye açısından, cari açığın olumlu gidişatına ve dış ticaretin ekonomik büyüme hızına sağladığı katkıya olumsuz bir etki yapacağı ortadadır.

Öte yandan, Irak'ta 1.500 civarında Türk firmasının faaliyet gösterdiğini de belirtmek gerekir. Ülkedeki gerilimin sürmesi halinde, söz konusu şirketlerin yatırım ve hizmetleri durma noktasına gelme riski taşıyor. Buna bağlı olarak, özellikle inşaat alanında önemli projelere imza atan bu firmaların gelecekleri de, IŞİD çerçevesinde şekillenecek olaylarla belirlenecek. Sonuç olarak, IŞİD olayları, Türkiye'nin ihracat ve ithalat karnadında rol oynamanın yanı sıra, bölgedeki faaliyetler anlamında da olumsuz bir etki yapma ihtimalini bünyesinde barındırıyor.

SONUÇ: İKİLİ İLİŞKİLER, İŞİD VE ENERJİ

Türkiye-İrak hattındaki tüm bu ekonomik gelişmeleri ve muhtemel senaryoları, hikâyenin diğer parçalarıyla birleştirmek, resmi daha net görmek açısından önem taşıyor. Bu bağlamda, son dönemde yeşeren Türkiye-İKBY ilişkileri ile buna bağlı enerji işbirliği, yapbozun en kri-

2. 4 Temmuz 2014 tarihli NASDAQ verileri

tik parçalarını oluşturuyor. Kerkük-Ceyhan petrol boru hattı aracılığı ile Türkiye'ye akışı sağlanan Kürt Bölgesel Yönetimi petrolünün uluslararası piyasalara sevk edilmeye başlanması, hiç şüphesiz tarihi öneme sahip bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Bu işbirliği, uluslararası camiada olumlu karşılanmakla beraber, kaçınılmaz olarak belli kesimlerin tepkisini de topladı. IŞİD'in ele geçirmeye başladığı enerji noktaları ise, tam bu noktada yapbozun bir diğer önemli parçasını oluşturuyor. Nitekim bu anlamda stratejik olarak yol aldığı görülen örgüt, esas hedefinin, enerjiye sahip bir güce ulaşmak olduğunu gözler önüne seriyor. Türkiye'nin Musul Konsoloslukuna yapılan saldırıyı da, bu minvalde tesadüf olarak görmenin pek mümkün olmadığı söylenebilir.

İşte tüm bu parçalar birleştirildiğinde, işin arka planında ve aslında geleceğinde, "enerji"nin yattığını görmek zor değil. Ne de olsa enerji, yeni küresel düzenin savaşlarında en temel Casus Belli... Irak'ı bir devlet olarak haritadan silecek söz konusu Casus Belli'nin, ne çapta bir hedefe oturtulduğunu ve bu bağlamda bölge dinamiklerinin nasıl şekilleneceğini, zaman gösterecek. Sürecin hızlı işlemesi ve belirsizliğin ortadan kalkması ise, Türkiye ekonomisinin, hiç şüphesiz yararına olacak. Öte yandan gelişmelerin, Türkiye'nin Kuzey Irak petrolü bağlamında üstlendiği ve TANAP'la pekişecek olan enerjideki yeni bölgesel kilit rolünü zedelemeyen sonuçlanması da, bu süreçte tartışmasız bir şekilde kritik önem arz edecek.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)

SETA | Ankara

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985